

KIS GÁBOR

Beavató gondolatok a *Harry Potter* újraolvasásához

I.

Azt gondolom, hogy *Harry Potter* témában komolyan vehető tanulmányt írni nem egyszerű vállalkozás, hiszen szerzője 21. századi, új nézőpontot igénylő helyzettel találja szembe magát. Olyan jelenségek kísérik a *Harry Potter*-könyvsorozatot, mint például a szerző, J. K. Rowling magyarázó-értelmező-bővítő megnyilatkozásai, amelyek a könyvek megjelenései között is jócskán előfordultak, és pillanatok alatt felkerültek a világhálóra;¹ a filmes megjelenés, amely szinte a *Potter*-könyvopusszal párhuzamosan készült – ebből következően az alkotóknak legcsekélyebb fogalmuk sem volt a regénysorozat befejezéséről –, létrehozta a könyvek alternatív narratíváját. Ide tartozik egy másik filmsorozat, amely annak ellenére, hogy a címe alapján a *Potter*-opusz által megteremtett világ bestiáriumát kívánja valamilyen módon filmre vinni (*Legendás állatok és megfigyelésük*), valójában *Potter*-előzménysorozat, és a rajongókban keletkezett űrt hivatott betölteni – némi merkantil áthallással –, újabb felfedezésre és értelmezésre váró területeket adva ennek a világnak. Ezekhez társul még az elképesztő népszerűség,² amely együtt járt a szövegek (illetve a *Potter*-világ) online és offline „kibeszéléssel” mind a hétköznapiak, mind a tudományos kutatások szintjén. „A könyv körüli szatelitek – írja Lovász Andrea – azonban magának a könyvnek az értékeit nem befolyásolják. Mégis kiválóan ellenhatást, elsősorban a nem rajongók körében;

¹ J. K. Rowling részéről tudatosak és bizonyos nézőpontból nagyvonalúak a hozzászólások, ő ugyanis maximálisan rajongóbarát szemlélettel közelíti meg a helyzetet. Ezért is nyilatkozott úgy, hogy internetes oldalát nem zárja be: Marc SHAPIRO, *J. K. Rowling: Az igazi varázsló*, ford. BÉKÉSI József, Bp., Gold Book, 2007, 222. A szerzői hozzászólások érvényességéről és jogosultságáról kiténő tanulmányom gondolom: TAMAR SZABÓ GENDLER, *Ki mondja meg, hogy meleg-e Dumblerore?*, ford. ÁROKSZÁLLÁSY Zoltán = *Harry Potter és a filozófia: Roxforti tananyag mugliknak*, szerk. Gregory BASSHAM, Bp., Hajnal, 2010, 141–152.

² J. K. Rowling hivatalos weboldala, a pottermore.com szerint 2018 februárjára a *Harry Potter*-könyvekből több mint 500 millió példányt adtak el szerte a világon, és 80 nyelvre fordították le. Ha a példányszámot elosztjuk a kötetek számával, még akkor is óriási számot kapunk: 71,5 millió példány kötetenként. Lásd <https://www.pottermore.com/news/500-million-harry-potter-books-have-now-been-sold-worldwide>. (Letöltés ideje: 2019. január 31.) Ekkora példányszámmal már csak a *Biblia* tud versenyezni. Emellett érdekesnek találok, hogy fordítva is megtörténik az összehasonlítás, ezzel próbálva a hétköznapi emberek számára demonstrálni – véleményem szerint szükségtelenül – a *Biblia* kulturális értékét: „Konzervatív becslések szerint 2005-ben például közel 25 milliót adtak el [a *Bibliából* az Egyesült Államokban], ami kétszerese volt a *Harry Potter*-sorozat épp aktuális kötetéből [a *Tűz serlegéből*] eladott példányszámnak” – írja 2008-ban, a *Biblia* évében a *Hetek* című internetes hetilap. BUSA VIOLA, *2008 a Biblia éve*, *Hetek*, 2008/1, XII/2. http://www.hetek.hu/hit_es_ertekek/200801/2008_a_biblia_eve (Letöltés ideje: 2019. január 31.)

a mű irodalom felőli megközelítése a hozzá kapcsolódó marketingjelenségek miatt egyre inkább ellehetetlenülni látszik.”³ A tanulmányok szerzőit egyaránt vezérelheti a rajongásuk vagy a *Potter* sikerét meglovagoló (mondhatnám: mardekáros) becsvágy, de a helyzet praktikuma is, hiszen pedagógiai oldalról nézve rendkívül szerencsés, ha a bemutatni szánt témánkhoz olyan példátárat tudunk használni, amelyet a többség ismer. Szerencsére van miből ihletet meríteni: terjedelmét tekintve a (magyar, az Animus Kiadó által kiadott) *Potter*-opusz⁴ közel 3700 oldal, a szövegben és a szöveg által felkínált megvitatható anyag mennyisége igencsak bőséges.⁵

Jelen tanulmány egyik nem titkolt célja, hogy megteremtse a *Potter*-könyvek újra- (vagy el)olvasásához szükséges motivációt, amelyet a tanulmány címében – és egyben öndefiníciójában – szereplő „beavató gondolatok” szintagma is hivatott jelezni. Maga a *Potter* több szempontból is a beavató szövegek közé sorolható. Pedagógiai megközelítésben a beavató olvasmányoknak „egyszerre kell alkalmasnak lenniük az olvasási rutin kialakítására és az olvasási vágy felkeltésére, nyelvi és tapasztalati tudás tekintetében együtt kell, hogy fejlődjenek a gyermekolvasóval”.⁶ A könyvsorozat megfelel a kritériumoknak, sőt a kötetek olvasásmódszertani koncepciója az lenne, hogy a gyerekek a főhőssel egyidősen, tíz-tizenegy évesen kezdjék el olvasni az első regényt, majd évente olvassanak el egyet. A regények Harry egy-egy évét mutatják be egészen tizenhetedik életévéig, így az olvasó valóban együtt nőhetne fel a főhősökkel. A szövegek „évről évre” egyre összetettebbek, egyre hosszabbak, és egyre komolyabb témákat vetnek fel. (A koncepció a könyvek kiadása idején megdőlt, hiszen J. K. Rowling nem tudott évente egy regényt megírni, azonban ma ez már véghezvihető lenne. A személyes tapasztalatom viszont az, hogy a kedves, olvasó gyerekek egyáltalán nem veszik

³ Lovász Andrea, *A mesék visszatérése: Harry Potter = L. A., Jelen idejű holnemvolt: Szeminárium a meséről*, Bp., Krónika Nova, 2007, 87.

⁴ J. K. ROWLING, *Harry Potter és a bölcsék köve; Harry Potter és a Titkok Kamrája; Harry Potter és az azkabani fogoly; Harry Potter és a Tűz Serlege; Harry Potter és a Főnix Rendje; Harry Potter és a Félvér Herceg; Harry Potter és a Halál ereklyéi*, ford. Tóth Tamás Boldizsár, Bp., Animus, 2006, 2005, 2005, 2005, 2005, 2008, 2008. A továbbiakat a HP1, HP2, HP3, HP4, HP5, HP6, HP7 jelölést fogom használni.

⁵ Mindemellert *Harry Potter*-témában komolyan vehető tanulmányt írni azért sem egyszerű vállalkozás, mert elképzelhető, hogy már annyi helyen, formában és színvonalon beszéltek róla, hogy nem is lehet igazán újat mondani róla. A szerző (J. K. Rowling) és a rajongók weboldalai annyi – elsősorban lexikális – információval látnak el a *Potter*-világgal kapcsolatban, amennyit csak szeretnénk. Ez a fajta információ-többlet és -bőség az eddig megszokott kutatómódszertan újragondolását igényelné. Persze a hagyományos kutatást is segítheti abban az esetben, ha a weboldalak hitelességében megbízunk, és ha nem magyarázatokat vagy szövegértelmezést keresünk, hanem objektív információkat. Megbízható információforrásnak tűnnek az alábbi weboldalak: <https://www.pottermore.com>, <http://www.mugglenet.com>, <https://www.hp-lexicon.org>. Jelen tanulmány nem arra vállalkozik, hogy a kutatómódszertant megújítva újraértelmezze a *Harry Potter*-regény(ek)e)t. Inkább megmarad a hagyományos keretek között, kizárja a másodlagos *Potter*-világot, és alapszövegnek a hét könyvet tekinti. Eltekintek továbbá a történet vagy az egyes szereplők ismertetésétől, feltételezve, hogy az olvasók ezzel – legalább nagy vonalakban – tisztában vannak.

⁶ HANSÁGI Ágnes, *Kánonon innen és kánonon túl = Mesebeszéd: A gyerek és ifjúsági irodalom kézikönyve*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, MÉSZÁROS Márton, SZEKERES Nikolett, Bp., FISZ, 2017, 49.

komolyan a könyvek olvasásának ilyen irányú ütemezését, hanem koncepcióra és módszertanra fittyet hányva azonnal belekezdenek az újabb kötet olvasásába.)

A *Harry Potter*-könyvek több helyen reflektálnak a szövegolvasás aktusára – hiszen a szereplők rendszeresen találkoznak valamilyen szöveggel, még ha nem is olvasnak folytatásos meseregényeket –, azonban nem azzal a kézenfekvőnek tűnő tanulsággal, hogy egy könyvet (illetve bármilyen szöveget) olvasni kellemes szórakozás lenne. Sőt, ennek épp az ellenkezője történik, az események többször abba az irányba terelik az értelmezést, miszerint az olvasás mindig szövegértelmezést kíván, ami odafigyelést igénylő és fáradtságos feladat. Emellett az a nézőpont is nagy hangsúlyt kap, hogy egy könyvvel (illetve bármilyen szöveggel) való találkozás korántsem veszélytelen. Tom Denem naplójának kézbevételekor Ron figyelmeztetésképp hosszasan fejtegeti Harrynek, hogy milyen veszélyes könyvekről hallott eddig – szemet kiégető, kecskerímekben beszéltető, szó szerint letehetetlen.⁷ (Az olvasók számát nézve biztos vagyok benne, hogy sokak szerint ezzel a legutóbbi tulajdonsággal rendelkezik a *Harry Potter* is.)

A regény(ek)ben felbukkanó és „idézett” könyvek közül több veszélyeset is találunk. Hozzá nem értő kezek birtokában veszélyes a *Szörnyek szörnyű könyve*, a Hagrid által oktatott legendás lények gondozása tantárgy tankönyve. A harapós könyvet egyik tanuló sem tudta kinyitni, pedig a megoldás – hagridosan – kézenfekvő: „csak meg kell simogatni őket”⁸. Csodálatos és mindamellett ironikus példa arra, hogy a szerető gyengédség (itt: simogatás, Aragognál gondoskodás, Bolyhoskánál lágy zeneszó) még a vad szörnyeket is békéssé teszi.⁹

A *Hírnév és hazugságok – Albus Dumbledore élete* című, Rita Vitrol által jegyzett könyv, ahogy Rita Vitrol többi írása is, negatív irányba és igen erősen befolyásolja Harry ítélőképességét. Harry csak részleteket olvas el a könyvből (talán épp ez a baj), de annyi is elegendő ahhoz, hogy meginogjon a bizalma, és ne legyen képes józanul gondolkodni Dumbledore-ról.

A Félvér Herceg bájitaltan könyve, amelynek a hatodik évfolyamos Harry szinte megszállottjává válik, szintén veszélyes. „Minél többet forgatta, annál inkább meggyőződött róla, hogy az egy igazi kincsesbánya – nemcsak a bájitaltani tippek és fortélyok miatt, amelyek zsenivé emelték őt Lumpsluck szemében, hanem a margókra firkantott elmés kis rontások és ártások okán is, amelyeket – mint az a javításokból, kiegészítésekből valószínűsíthető volt – a Herceg maga fundált ki.”¹⁰ Ezen varázslatok közül nem egy a fekete mágia területéhez tartozik: aki kipróbálja, könnyen az erőszak és a fekete mágia gyakori használójává (gonosszá?) válhat, és akin kipróbálják, akár meg is halhat – ahogyan majdnem meghalt Draco. Harry karakterétől nem áll távol a fanatikus viselkedés, mely a meg-nem-értettség érzésével együtt jelenik meg; ilyen eset például a Sirius halálában való kételkedése vagy a Halál ereklyéi iránti sóvárgása.

⁷ HP2, 218.

⁸ HP3, 107. (kiemelés az eredetiben)

⁹ James W. THOMAS, *Repotting Harry Potter*, Allentown, PA, Zossima Press, 2009, 100–101.

¹⁰ HP6, 229–230.

Kétszer fekete mágiát is használ: a hetedik könyvben a három főbenjáró átokból csak a halálos átkot nem alkalmazza.

Az olvasás mellett az írás aktusának értelmezése sem magától értetődő. Harry (és az iskolatársai) részéről a házi feladatok megírása mellett két emlékezetes, memóriánkba markánsan bevésődő „írás” (mint folyamat) történik a *Harry Potter*-ben: az első a Tom Denem naplójába történő (bele)írás,¹¹ a második Dolores Umbridge büntetőmunkája, ahol Harrynek különleges pennával kell leírnia egy pergamenre a „kívánt hatás” eléréseig: „Hazudni bűn.”¹² A napló esetében hamar – egy metaleptikus zuhanással – médiumváltás következik be: a bejegyzésére eleinte írásban válaszoló napló-Denem beengedi Harryt emlékeinek virtuális valóságába, ahol Harry úgy láthatja vagy élheti át az eseményeket, mintha láthatatlan szemtanúként lenne vagy lett volna jelen. Később megtudjuk, Ginny fölött – az egyébként horcrux – napló-Denem képes volt teljes befolyást szerezni. Az Umbridge büntetőmunkáján írt szöveg Harry jobb kezébe is bemetsződik, sebhelyként örökre ott marad. Umbridge más diákoknak is ezt a kegyetlen, maradandó testi sérülést okozó büntetőmunkát adta. Mit mondhat el az az írásfelfogás a kedves olvasónak? Értelmezésben, összeolvasva a Harry kezén lévő szöveget az írás aktusával, olyan önreflektív jelentést is közvetít, amely mint intelem lepleződik le: minden leírt szavunkkal igazságot írjunk.

A kiemelt motívumok, annak ellenére, hogy (szándékosan) negatív példák, feltétlenül önreflexiók az olvasásra, írásra, könyvekre vonatkozóan. Megmutatják, hogy a *Harry Potter* hogyan gondolkodik, milyen képet alakít ki önmagáról – mint könyv, amelyet megírtak, és amelyet olvasni kell –, ám ez a kép (szerencsére) meglehetősen összetett és több nézőpontú.

Talán nem tévedek azzal a megállapítással, hogy a *Harry Potter* legfigyelemreméltebb beékelt szövege a Hermione felolvasásában elhangzó *A három testvér meséje*.¹³ A mese a fikción belül a varázslótársadalom közismert mesegyűjteményének, *Bogar bárd meséinek*¹⁴ egyik darabja, tehát maga is – Hermione szavait¹⁵ kiegészítve: a Grimm testvérek által gyűjtött mesékhez hasonlóan – beavató szöveg.

A három testvér meséjét a szereplők többféleképpen értelmezik. Xenophilius Lovegood magát mint „hozzáértőt” nevezi meg, s a mese három fő tárgyára fókuszál, melyeket a „Halál ereklyéi” névvel illet. (A szöveg átgondoltságát, szerkesztettségét és türelmesen kiváró magatartását tükrözi, hogy a 622 oldalas regény felénél – végre – elhangzik a címben szereplő kifejezés.) Herminone Lovegooddal a mese értelmezéséről,

¹¹ HP2, 226–233.

¹² HP5, 236–237.

¹³ HP7, 337–339.

¹⁴ A bárd meséit J. K. Rowling a *Bogar bárd meséi* című kötetben a hetedik regény kiadása után külön is megírta és megjelentette, így *A három testvér meséje* már a mi valóságunkban is létező, varázslóknak szóló meséskönyvből származó szövegnek tűnik. *A három testvér* intratextuális szöveggként, a szerző önidézéseként olvasandó. J. K. ROWLING, *Bogar bárd meséi*, ford. TÓTH Tamás Boldizsár, Bp., CHLG – Animus, 2008.

¹⁵ HP7, 18.

illetve az ereklyék létezéséről vívott szópárbajában elhangzik egy, a varázsvilág létezésére is vonatkoztatható érvelési technika megfogalmazása: „Ilyen alapon hinni lehetne minden olyan dolognak a létezésében, aminek a nemlétezése nincs bizonyítva.”¹⁶

Ron értelmezésébe három közmondás – saját megfogalmazásában „babona” – megismertetésével még egy kis varázsló-néphagyomány is belekerül: „májusi boszorkánynak mugli lesz a férje, meg hogy alkonyi csoda éjfélre oda. Komisz a bodza, pálcának rossz fa”. A mesét a tőle elvárható, hétköznapi módon értelmezi: „azt a mesét gyerekeknek írták, van jó kis tanulsága, meg minden: ne keresd a bajt, ne bánts másokat, ne játssz a tűzzel, mert megégeted magad. Lapíts, törődj a magad dolgával, akkor minden oké lesz.”¹⁷

Dacára a mese (egyik) „jó kis tanulságának”, amellyel elméletben mindhárman egyetértenek, mégis elfogadják Xenophilus „hozzáértő” megállapítását, miszerint a Halál ereklyéi léteznek. Az az értelmezés, miszerint az ereklyék „egy kézbe kerülve birtokosukat a halál urává teszik”,¹⁸ sokkal inkább az emberek (varázslók) halhatatlanság utáni vágyának a projekciója. A mesében a varázstárgyak együttes birtoklásáról nincs szó, azonban arról igen, hogy a köpeny a legértékesebb a három tárgy közül. Mindezek ellenére, sok más varázslóhoz hasonlóan a saját vágyainak megfelelően félreértelmezve a szöveget, Harry – aki nem mellesleg az ereklye-köpeny jogos birtokosa –, szinte megszállottja lesz az ereklyéknek. Ábrándjaiban letér a Dumbledore által számára kijelölt útról, a horcruxok felkutatásának útjáról. Ezek az ábrándok, az ereklyék csábításának fénye Dobby sírjának ásásakor azonban elhalványulnak. Harry hirtelen megérzi, hogy az ereklyék birtoklása azt a lehetőséget kínálja, amely Voldemorttal tenné hasonlóvá.¹⁹ Elfogadja Dumbledore útmutatását, miszerint az ő feladata a horcruxok elpusztítása, belátja, hogy Dumbledore a szívükbe látott, s tudta előre, Harrynek milyen nehéz dolga lesz. „*Tudnom kellene a megoldást, nem pedig keresnem?*”²⁰ – teszi fel magának a kérdést Harry, amelyet Hermione már egy nappal korábban megválaszolt: „Egyszerűen csak teljesíteni szeretnék Dumbledore utasítását! [...] Én úgy tudtam, hogy Tudjukkit kell megsemmisítenünk”,²¹ (és Hermionénak mindig igaza van).

Az ereklyékről való lemondása, azok akaratan kívüli megszerzése Harryt szimbolikusan a „halál urává” teszi, legalábbis abban a Dumbledore által is kifejtett értelemben, miszerint „csak az uralkodik a Halál fölött, aki nem akar megszökni a Halál elől. Elfogadja, hogy meg kell halnia, és tudja, hogy a halál fenyegetése messze nem a legszörnyűbb dolog itt, az élők világában.”²²

¹⁶ HP7, 341.

¹⁷ HP7, 343.

¹⁸ HP7, 339.

¹⁹ A hetedik könyv King's Cross jelenetében Dumbledore pontosan ezt fogalmazza meg önmagával kapcsolatban, miszerint: „Semmiel sem voltam különb Voldemortnál! [...] [É]n is le akartam győzni a halált, Harry.” HP7, 548–549.

²⁰ HP7, 399. (kiemelés az eredetiben)

²¹ HP7, 360.

²² HP7, 590–591.

Harrynek ez a belátása, a halál elfogadása visszavezet bennünket *A három testvér meséjének* tanulságához, a legifjabb testvér bölcs választásához. A mese értelmezésére fókuszálva láthatóvá válik egy önmagába visszatérő logika, miszerint Harry eredetileg (és kizárólag) a köpeny birtokosa, majd elkezd a többi ereklye után vágyani, ezt követi a róluk való lemondás, majd a birtoklásuk, és végül visszatér az eredeti állapot: Harry (kizárólag) a köpeny birtokosa. A kezdeti és a végső állapot közötti különbség abban rejlik, hogy Harry a többiről való lemondás után a köpenyt (amely eredetileg örökség volt) már tudatosan választja, és ezzel éppen olyan döntést hoz, mint a mesében a legifjabb testvér.

A mese szintén a regény valóságára reflektál azzal, hogy a három varázstárgy a három főhősre is vonatkoztatható, hiszen mindhárman mást-mást tartanak a legértékesebbnek: Hermione a köpenyt, Ron a pálcát, Harry a követ.²³ Választásuk a személyiségükből és a múltjukból adódóan szinte magától értetődő, annak ellenére, hogy a mese hőseinek tulajdonságai – a *harcias* kérte a mindenkit legyőző pálcát; a *rátarti*, hogy a Halált meg is alazza, a holtukból embereket visszahívó követ; a *szerény* és bölcs egy, őt a Halál szeme elöl elrejtő tárgyat, a köpenyt – nem tipikusan jellemzik Harryéket. Ők praktikus tárgyakként tekintenek a varázstárgyakra, az válik döntővé, amire használnák, illetve a köpeny esetében: használták. Mindhármuk személyisége már megformálódott az (eddig több mint háromezer oldalt elolvasott) olvasó számára annyira, hogy nem érheti meglepetés a szereplők választásakor:²⁴ a testvérei árnyékában élő, kitűnni akaró Ron, a „szüleinek korai, tragikus halála óta a gyengédség és a megértő figyelem kínzó hiányától szenvedő”,²⁵ őket visszahozni kívánó Harry és a praktikus és kiemelkedően okos Hermione (aki egyrészt tapasztalati oldalról, másrészt szövegeértelmezési szempontból közelíti meg a kérdést).

A mesében szereplő varázstárgyakat legendák övezik. A Halál ereklyéit birtokló, s ez által a halált uraló varázsló legendájánál kiemeltebb szerepet kap az Őspálca²⁶ (a Pálcák Ura, a Halálvessző, a Végzet Pálcája) legendája. E varázstárgyak (vagy akár csak a pálca) köré szőtt fantáziák azt mutatják meg – egy újabb önmagát értelmező alakzattal –, hogy a varázslóvilágban is létezik (varázslat fölötti, varázslaton túli, varázslatot meghaladó) varázslat. Az ereklyék létezését vallók hozzáállása e jelenséghez éppen olyan, mint a varázsolni nem tudóké (beleértve az olvasót is): vágyakoznak a varázslatra, a varázslat valódiságára. Az ereklyék az örök és felülmúlhatatlan varázslat létezésre mutatnak rá, arra, hogy a varázslók kultúrájában is volt mitikus kor („szakrális előidő” vagy ősidő). Az emberi kultúra legtöbb hagyománya rendelkezik az ezzel

²³ HP7, 343.

²⁴ THOMAS, *i. m.*, 310.

²⁵ HP4, 479.

²⁶ Az Őspálca megnevezésért elismerés illeti Fazekas Hannát, aki ezzel a fordítással életbe léptette az „elder wand” szójáték másik fontos tagját: az *elder* szó jelentése egyfelől *bodza*, másfelől *idősebb*. Az „elder wand” így „Őspálcát” és „bodzapálcát” jelent egyszerre. Az *elder* szó Tóth Tamás Boldizsár fordításában csak mint *bodza* szerepel.

kapcsolatos nosztalgikus képzzel: „A mitikus kor az *őstárgyak és őstettek* kora: az első tűz, az első kopja, az első ház stb. kora.”²⁷ (Az *Őspálca* kifejezést már csak ezért is gondolom telitalálatnak.)

A láthatatlanná tevő köpenyről Xenophilius azt állítja (és ezzel a főhőseink is egyetértenek): „A köpeny, amiről beszélünk, valódi és tökéletes láthatatlanságot biztosít viselőjének, varázsa múlthatatlan és mindenfajta bűbájnak ellenáll.”²⁸ Ezzel a tökéletességgel, amelyet elvárhatnánk a többi ereklyétől is, valójában csak a köpeny rendelkezik. A legyőzhetetlen pálcát birtokló Grindelwaldot Dumbledore legyőzi: „Megnyertem a párbajt. Elnyertem a pálcát.”²⁹ A feltámadás követ használó Harryvel éppen az történik, mint a mesebeli középső testvérrel, „szellemnél szilárdabb, de földi lénynél légiesebb alakokként”³⁰ látja a megjelenő szeretteit, és nem emberként.

Hasznos tanulságokkal jár visszaemlékezni arra is, hogy a *Harry Potter*-sorozat kezdetén, Dumbledore szorgos gyűjtőmunkája előtt kik voltak az ereklyék birtokosai: a pálca Dumbledore tulajdonában volt, a kő Voldemortéban, a köpeny a Harryében. A három ereklye szimbolikusan három halhatatlansághoz vezető utat hivatott megmutatni. Pontosabban három elképzelést arról, hogy milyen módon lehet halhatatlanná válni, illetve arról, hogy a háromból egy sem állja meg a helyét igazán, a köpennyel – ahogy a *Potter*beli Nicolas Flamel teszi a Bölcsek kövével – csak késleltetni lehet a Halállal való találkozást. A különböző lehetőségek azt is megmutatják, hogy a halhatatlanság valójában értelmezés kérdése.

A három ereklye három gazdája háromféle utat választ, hogy elérje a halhatatlanságot. A halhatatlanság Dumbledore számára „grindelwaldi értelmezésben” a legyőzhetetlenséget jelentette. Ehhez eszköznek az ereklyéket szerette volna választani, ifjúkorában azok után sóvárgott. A hét kötetben azonban nagyobb hangsúlyt kap a majdnem mindentudó bölcsessége és védelmező ereje – ám ha valóban mindent vagy mindenről tudna, meglehetősen kevés izgalom lenne a regényekben, gondoljunk például az *ál-Mordonra*.³¹ Emellett, nem utolsósorban ő „[a]z egyetlen, akitől [Voldemort] fél.”³²

A halhatatlanság fogalma Voldemort esetében is tartalmazza a legyőzhetetlenséget és hatalmat, legfőbb célja „legyőzni a halált”³³. A halhatatlanságra való törekvésért leginkább a haláltól való félelem motiválja, eszköznek a horcruxokat választotta, ép lelkét darabokra tépte, és a darabokat tárgyakba helyezte. Harry útja Voldemortéval épp ellenkező irányba tart. Nem áhítja a Bölcsek követét, lemond az *Őspálcáról*,

²⁷ Jelezar MELETYINSZKIJ, *A mítosz poétikája*, ford. Kovács Zoltán, Bp., Gondolat, 1985, 222. (kiemelés az eredetiben)

²⁸ HP7, 340.

²⁹ HP7, 589.

³⁰ HP7, 573.

³¹ Ron szerint: „De hisz a Roxfortban sokkal biztonságosabb, mint bárkinél otthon! Itt vannak az aurorok, az a kismillió védővarázs, és itt van Dumbledore!” HP6, 215.

³² HP5, 697.

³³ HP4, 604.

mégis birtokosává válik mindnek. Felismeri, hogy minden emberben ott lakozik a – Dumbledore által többször és nyomatékosan hangoztatott – szeretet, amely valódi megbocsátást és megváltást hoz, legyen szó akár Peter Pettigrew-ról vagy Perselus Pitonról. Harry a Voldemort által megsebzett lelkét szeretné meggyógyítani, a Voldemort által tönkretett világ rendjét helyreállítani. Ennek megtételéhez Harry al-kímiai beavatáson megy keresztül, melyre a későbbiekben még visszatérek.

Az ereklyék tulajdonságai és birtokosaik között is felfedezhetünk néhány közös vonást. Ha Dumbledore legyőzte a (legenda szerint) legyőzhetetlen pálca birtokosát, akkor megállapítható, hogy nem a pálca, hanem Dumbledore a legyőzhetetlen. (Ha a gazdáját legyőzhetlenné tevő pálca legyőzhető, akkor vagy tévedünk a legyőzhetlenségével kapcsolatban, vagy csak egyszerűen megkérdőjeleződik a legyőzhetlenség fogalma.) Voldemort, ahogyan a kő teszi másokkal, képes arra, hogy – nem hűs-vér emberként – visszahozza önmagát a halálból. „Kiszakadtam testemből, satnyábbá lettem, mint a kósza árnyék, erőtlenebbé, mint a kóbor kísértet...”³⁴ – emlékezik vissza a Harryvel való első találkozására Voldemort. S bár arra sosem lett volna képes, mint a kő mesebeli gazdája, hogy tudatosan kioltsa a saját életét, azonban mégis a saját gyilkos átka végez vele.

Dumbledore szerint a láthatatlanná tevő köpeny „igazi csodája abban áll, hogy a gazdáján kívül másoknak is védelmet tud nyújtani”.³⁵ Ebben a kijelentésben nem a védelmező magatartás, hanem a közösségről való gondolkodás a kiemelendő. Annak a tudata, hogy Harry életben van, a Voldemort ellen küzdőknek mindig reményt ad. (Emellett persze a Voldemortot szolgálóknak ő a fő célpont, az „egyes számú nemkívánatos személy” is.³⁶) Akaratán kívül és minden hatalomvágy nélkül első számú embere lesz az ellenállóknak, képes lesz arra, hogy a házakat egyesítse, a köztük feszülő ellentéteket (legalább a roxforti csata idejére) megszüntesse, és nem menekül el az elől sem, hogy feláldozza az életét a szeretteiért.

II.

A *Harry Potter* újraolvasásához érdemes feleleveníteni a regény számmisztikai vonatkozásait. A számmisztika részeinek tekintem a regénysorozat számokra vonatkozó rendszerét, azokat a szöveghelyeket, ahol a számoknak önmaguknál több jelentésük van – tehát nemcsak mennyiségi, hanem minőségi értékkel rendelkeznek –, és egy nagyobb rendszer alkotóelemei. Kezdve egy fikción kívüli és korántsem rejtélyes műfajelméleti megközelítéssel, miszerint a regénysorozat hét része mind az összefüggő történet, mind a szöveg szimbólumai, motívumrendszere és a (még csak motívumnak

³⁴ Uo.

³⁵ HP7, 587.

³⁶ HP7, 361 és 213.

sem nevezhető, de a fiktív világot gondosan felépítő) apró részletei által olyannyira összeszálazódnak, hogy egyetlen szövegnek is tekinthető – a hét regény tehát egy regény. A hét regény Harry hét életévét is jelöli, egy regény nagyjából egy iskolai tanévet tesz ki, ebben az aspektusban azonban valóban hét – még így is nagyon szorosan egymáshoz kapcsolódó – regényről beszélhetünk. A Voldemorttal szembeni küzdelem szempontjából azonban nem érdemes különálló részekről beszélni. Minden ezzel kapcsolatos esemény egymásra épül, sorrendjük felcserélhetetlen, és önmagában állva nem alkot egységet – legalább annyi kérdést tesz föl, mint amennyi választ ad – egészen a hetedik kötet befejezéséig. Ezt a kis műfajelméleti gondolatot azért is tekinthetjük a számmisztika részének, mert a mitológikus logikának megfelelően „nem vesz tudomást a »tertium non datur« törvényéről”³⁷, azaz nem fedez fel ellentmondást aközött, hogy valaminek a mennyisége lehet egyszerre egy és hét. A regényben a hetes szám többnyire Harryhez kapcsolódik, a tizenkettes Dumbledore-hoz. Voldemortnak viszont nem sikerül a hetes számmal „azonosulnia”, bármennyire is ez a vágya (tudniillik, hogy hét darabra szakítsa a lelkét). Hat horcruxot készít, a hetedik horcruxa tudtán kívül épp Harry lesz, így a lelke nyolc darabra szakad.

A *Harry Potter* egyszerre több szimbólumrendszert is működtet. A regényben egy varázslóvilág (rendszere) épül fel, amely keretet ad a teljes történetnek – sőt, a filmvásznonra vitt előzménysorozatnak is. Ez a világ egyrészt egy nosztalgikus, középkori világ felidézése, másrészt a mi világunk torz tükörképe és parodisztikus formája. Ebben a világban az (elsősorban) európai, közös kultúrkincs mitikus lényei és a regény fikciója által létrehozott lények szinte katalogizálható pontossággal és jelleggel fordulnak elő: az olvasó megismerkedik velük, beavatódván ezzel az egyiptomi-görög-római-keresztény világba is.

A történet keretét biztosító varázslóvilág szimbólumainak jelentős részét az alkímiai hagyomány „rendszere” tölti meg tartalommal. A szövegben előforduló számos név, tárgy, szám, szín, esemény, karakter és a teljes szöveg szerkezete az alkímiai hagyomány felől olvasva kap rendszerben is működő jelentést. Ez a felszín alatt megbújó, rejtett, hermetikus értelem az alkímiai szövegekhez hasonlóan csak szövegolvasással és -értelmezéssel fejthető fel. Az alkímia a világot alkotó elemekről, az alkimista tevékenységről, és, mint végső célról, az aranyról és a Bölcsek kövéről szóló tanítás. Az alkimista szövegek olyan elemekről beszélnek, írja Hamvas Béla, mint a higany (mercurius), a kén (sulphur) és a só (sal), és az ezekkel való műveletek végrehajtásához a tűzről és a vízről; valamint olyan műveletekről, mint a finomítás (sublimatio), az oldás (solutio), az elkülönítés (separatio) stb.³⁸ Az alkímiai beavatás hét műveletből áll, a *Harry Potter*ben

³⁷ MELETYINSZKI, *i. m.*, 214.

³⁸ HAMVAS Béla, *Scientia sacra I.*, Szentendre, Medio, é. n., 280. Az alkímiai műveletek száma ennél jóval több, maga Hamvas is többet említ, a beavatás – és ezáltal az aranykészítés – azonban hét fokozatból áll (amelyet három szakaszra osztanak fel). A hét művelet sorrendje és megnevezése minden tanulmányozott, alkímiai operációt leíró szövegben különbözik, ennek az egyik oka, hogy mindegyik helyzet a saját belső logikáját követi.

kötetenként alapvetően egy művelet megy végbe. A hét művelet az alkímista analógiákon alapuló logikája szerint megfeleltethető a hét bolygónak (Nap, Hold, Merkúr, Vénusz, Mars, Jupiter, Szaturnusz) és a hét fémnek (arany, ezüst, higany, réz, vas, ón, ólom). Titus Burckhardtnál a műveletek sorrendje a Hamvasétól eltér. Az ő felfogásában a Mercurius áll az első helyen, és a Nap az utolsón, hiszen a higany az „ősanyag”, a „prima materia” fő alkotó eleme, és ebből készül az operációk során az arany.³⁹ „Az elemek, a tevékenység, a végső cél sohasem vonatkozik ténylegesen és kizárólagosan magukra az elemekre, tevékenységekre és a végső célra. Az alkímia archaikus szintézis, amely a világról szóló tudást valamilyen egységbe foglalja össze.”⁴⁰

A *Harry Potter*ben az alkímiáról az első és az utolsó kötetben esik szó, Dumbledore csokibéka kártyáján, Nicolas Flamel és a Bölcsek köve kontextusában. A későbbiekben, amikor a főhősöknek fontossá válik, hogy megtudják, mi az az alkímia, az alábbiakat olvassa fel róla Hermione: „Az alkímia ősi tudománya egy különleges képességekkel bíró anyagot, a legendás »bölcsek kövé«-t kutatja. A kő mindenfajta fémet vegytiszta arannyá változtat, és általa nyerhető az életelixír nevű folyadék is, amely halhatatlanságot biztosít fogyasztójának.”⁴¹

Az alkímia hagyományát a Hermione által olvasott szöveg elég hiányosan mutatja be, bár ennél többet nem is kívánhatunk egy meseregénytől. Úgy vélem, a téma kifejtéséhez elegendő, ha a továbbiakban rövid utalásokat teszek az alkímiai műveletekre és szimbólumrendszerre, amely megvilágítja a *Potter*ben betöltött szerepét. Az alkímia megítélésében alapvetően kétféle szélsőséges nézet uralkodik. Az egyik, az elsősorban kémiai történeti álláspont szerint „az alkímia amolyan kezdetleges, kísérletező kémia” és a „modern vegyészett primitív elődjének kell tekintenünk.”⁴² A másik, a pszichonanalízis felőli megközelítés azt vallja, hogy „az alkímia voltaképpen egyfajta archaikus lélektan, amolyan ősi, primitív szimbólumokra épített önismereti rendszer”, „a mai pszichológia [...] miszticizált elődje.”⁴³ Herbert Silberer és Carl Gustav Jung nevét érdemes kiemelni, ők fedezték fel az alkímiát a pszichológia számára. Különösen Jung rengeteget tett az alkímia lélektani és intellektuális gazdagságának megismertetéséért.⁴⁴ Pszichológiai nézőpontból Jung alkímia-értelmezése – állítja *Az alkímiai konjunkció* előszavában László András –, „feltétlenül helytálló”, hiszen az alkímia szimbólumértelmezéseit a „pszichikai-pszichológiai valóságra” tudja vonatkoztatni, azonban a tradicionális létszemlélet szempontjából „abszolúte elfogadhatatlan”. Az „alkímia voltaképpen és elsősorban beavatás és metafizikai megvalósítási út. [...]

³⁹ Titus BURCKHARDT, *Alkímia: világgép és szellemiség*, ford. CZABÁN Katalin, Bp., Articus, 2000, 158.

⁴⁰ HAMVAS, *i. m.*, 281.

⁴¹ HP1, 205. (kiemelés az eredetiben)

⁴² FARKAS Attila Márton, *Az alkímia eredete és misztériuma*, Bp., Balassi, 2001, 7.

⁴³ *Uo.*

⁴⁴ Lásd Herbert SILBERER, *Okkult és alkímiai szimbólumok*, ford. SIMON Lajos és felesége, Miskolc, Hermit, 2004. Valamint C. G. JUNG, *Az alkímista elképzelésekről*, ford. BÁN Zoltán András, Bp., Scolar, 2014; UŐ, *Az alkímiai konjunkció*, ford. PIKÓ Gábor Mózes, Nyíregyháza, Könyvjelző Kiadó, 1994.

A fém-transzmutáció [átalakítás] egyfelől szimbólum, másfelől a tudattranszmutáció kísérő *rítusa*.⁴⁵ Az alkímia által használt szimbolikus nyelv „a mai racionalitáshoz szokott ember számára szinte érthetetlen, titkolózó és misztikus”, ennek az egyik oka, hogy „ezek az írások nem a népművelés érdekében, hanem beavatottnak készültek”.⁴⁶ Az alkímista szövegek megértése komoly szövegértelmezést igényelt, tehát az alkímia tulajdonképpen hermeneutikai tapasztalattá válik. A szimbolikus nyelvezet a beavatandók és a beavatottak szertartásaira vonatkozott,⁴⁷ hiszen a vegyi műveletek és fémátalakítási technikák folyamatai egyszersmind magyarázat nélküli jelenségek, misztériumok is voltak, és „szakmai titkokként” a „beavatás útján terjedtek”.⁴⁸

Beavatásnak nevezik, írja Hamvas Béla, „azt a folyamatot, amikor az ember leszűkült életének határait áttöri, és a létezés többé-kevésbé egészét önmagában helyreállítja. [...] A beavatás, mondjuk, a normalitást helyreállító folyamat. És bár a normális állapotot állítja helyre, a beavatás mégis eléggé veszélyes lépés”.⁴⁹ „Az arany és a Bölcsök köve pedig azt jelenti, hogy az alkímia célja nem mint ma hiszik, aranyat csinálni. A cél: az aranycsinálás módját megtalálni és a világot újra arannyá változtatni, a világot és a természetet és az embert visszavinni az aranyvilágba, az aranykorba.”⁵⁰

A *Harry Potter*ben Harry számára a normális állapot az általa vágyott állapot lenne, ahol a szüleivel nő fel, él együtt. Ezt az „aranykori” állapotot tette tönkre Voldemort. Az egész varázslóvilág érintett ezen a téren, hiszen Voldemort (egy-két hű szolgáját leszámítva) mindenki számára csak fájdalmat okozott. Talán nem túlzás kijelenteni tehát, hogy a Voldemort előtti időszak az általa elhozott tragédiákkal és bűnökkel teli világot megélőknek „aranykornak” számít. (Ez az „aranykor” logikailag egybe kellene, hogy essen az ősidőkkel, a négy házalapító vagy a három Peverell fivér korával, de a regényvilág belső szerkezete mégsem ezt követi.) Harry számára a beavatás útja a Voldemorttól való megszabadulást jelenti, ám ez az út nemcsak saját átalakulásával, „arannyá válással” jár együtt, hanem a varázslóvilág „aranykorba” történő visszavezetésével is. Ezt fejezi ki a *Potter*-opusz utolsó mondata is: „Minden rendben volt körülötte.”⁵¹

Eliade szerint „a serdülőőrítusokban éppúgy, mint a titkos szövetségbe való bejutást közvetítő rítusokban – ugyanaz a beavatási séma: szenvedés, halál és feltámasztás (vagyis újjászületés).”⁵² Ez a három, szorosan egymásra épülő állapot a „beava-

⁴⁵ LÁSZLÓ András, *Előszó* = JUNG, *Az alkímiai konjunkció*, i. m., 12–14. (kiemelés az eredetiben)

⁴⁶ Lásd MENYHÉRT László, *Okkult tudományok kézikönyve*, Bp., Urbis, 2004, 22.

⁴⁷ Erről bővebben: Pierre de LASENIC, *A hermetika univerzális beavatása*, ford. LADÁNYI Lóránd, Miskolc, Hermit, 2000, 54. Lásenic az alkímiában és általában a hermetikus szövegekben használt szimbolika hat változatát különböztette meg és definiálta: jelek, jelképek, szinonimák, enigma, kriptográfia, allegória.

⁴⁸ MİRCEA ELIADE, *Kovácsok és alkímisták*, ford. VARGYAS Zoltán, Bp., Cartaphilus, 2004, 174.

⁴⁹ HAMVAS Béla, *Patmosz I.*, Szentendre, Medio, 1992, 202–203.

⁵⁰ HAMVAS, *Scientia*, i. m., 283.

⁵¹ HP7, 622.

⁵² MİRCEA ELIADE, *A szent és a profán*, ford. BERÉNYI Gábor, Bp., Európa, 1987, 186. Eliade a pszichoanalízis egyik technikáját is idézi, amely beavatási mintát követ, s a gondolatmenet több ponton analóg a *Harry Potter*nek azon részeivel, melyekben beteg által felidézett élmények kapnak kulcsszerepet. „A beteget fel-

tási regény” szüzséjével is megegyező. A beavatási regény három szakasza: „az első a hős bolyongása a világban, a második a szimbolikus halálként megjelenő alászállás (katabázis), a harmadik pedig a beavatást követő megtisztulás (katarzisz), mely egyben az istenség megnyilatkozását, feltámadását, és egy másik, annakelőtte rejtett világba való belépést is jelent.”⁵³ Az alkímiai tevékenységet – a Bölcsek köve szimbolikus keresését – többféle módon lehet fokozatokra osztani. A legrégebbi felosztás a fokozatokat különböző színekkel nevezi meg: az első a „kő” vagy „ősanyag”, „prima materia” „feketítése vagy feketedése”, az alkímia megnevezésével: nigredo; ezt követi a „fehérítés vagy fehéredés”: albedo; és a „vörösítés vagy vörösödés”: rubedo zárja a sort.⁵⁴ A három szín (fekete, fehér, vörös) három alaptendenciát is jelöl: a fekete a „szimbolikus módon »lefele« tartó mozgást”; a fehér „a »felfele«, az Eredet, a Fény felé való törekvést”; a vörös pedig „a »horizontális« expanszió” irányát.⁵⁵ „A spirituális halálnak, a pokolba való leszállásnak” (a nigredonak) amiatt is lesz jelentősége, mert ily módon közvetlen viszonyba kerülnek egy olyan állapottal, amellyel az életük során kevés embernek adatott meg találkozni. Ez által különleges „bölcességhez” jutnak.⁵⁶

A leereszkedés iránya szimbolikusan minden *Potter*-regényben megtalálható. Ezek közül elsőként a bájitaltan óra helyszínét emelném ki. A bájitaltan teremnek ugyanis a kastély egyik tömlöcét használják. A terem egyrészt a kastély terében megfeleltethető az alvilágnak, vagy legalábbis ahhoz közeli, hiszen a kötet végén még mélyebbre kerülünk, másrészt ezen a helyen Harry öt éven (köteten) át szenved Piton professzor iránta táplált gyűlölete miatt. Első bájitalórája „szörnyűbb volt, mint bármi, ami addig történt vele.”⁵⁷ A beavatás során bekövetkező szimbolikus halál ebben az alvilági szférában nem jelenik meg, de a szenvedés annál hangsúlyosabb szerepet kap. A bájitaltanatárnak, Pitonnak alvilági jellemzői vannak: a neve (eredeti nevén: Snape) és a háza (Mardekár, eredeti nevén: Slytherin, amelynek vezető tanára) a kígyóhoz köti, a külseje pedig egy óriási denevérhez hasonlít. Mindkét állat alvilági lény, szoros kapcsolatban áll az ördöggel: a kígyó a természete, a föld alatti lakhelye és a mérge miatt; a denevér, pedig mert éjszakai, vérszívó állat, és mert az ördögnek is denevérszárnya van. Piton mindig feketében jár, valamint köztudott, hogy komoly érzelmi kötődése van a sötét varázslatokhoz.

szólítják, hogy mélyen merüljön el magába, hagyja újból megelevenedni a múltját, kerüljön újra szembe traumatikus élményeivel. E veszélyes eljárás formailag a pokolra szállásra és a »szörnyetegekkel« való öszszecsapásra hasonlít, amelyek a beavatásnál játszanak szerepet. Miként a beavatottnak győztesen kellett kikerülnie e próbákból, miként a teljesen felelős, szellemi értékekre nyitott létezésbe lépés előtt »meg kellett halnia« és »fel kellett támadnia«, úgy kell szembeszállnia az analizált modern embernek szellemekkel és szörnyetegekkel benépesített »tudattalanjával«, hogy ott lelje fel a lelki egészséget és integritást, s ezáltal a kulturális értékek világát.” *Uo.*, 198.

⁵³ BENYOVSZKY Krisztián, *A jelek szerint*, Pozsony, Kalligram, 2003, 65.

⁵⁴ BURCKHARDT, *i. m.*, 157.

⁵⁵ *Uo.*

⁵⁶ ELIADE, *Kovácsok, i. m.*, 200–201. Az alkímia leghíresebb akrosztichonja, a *Vitriol* a *Potter* első részére is reflektál: „Látogasd meg a Föld belsejét, s megtisztulván megleled a titkos Követ.” *Uo.*, 200.

⁵⁷ HP1, 53.

A bájitaltan (Potion Class) értelmezhető úgy is, mint az alkímia fikcióban megjelenő változata, s ezt figyelembe véve Piton mint alkímista lepleződik le. Harrynek, míg az iskolába jár, ő tanítja ezt a tárgyat – még akkor is, ha nem ő a tanára: a hatodik évben a saját kipreparált könyve által.

Az alkímista irodalomban az alászállás mellett a felemelkedés (az albedo) is kiemelt helyett kapott. Az égbe emelkedés a felébredés, feltámadás szimbolikus kifejezője. „Az égbe jutás már nem egyszerűen eksztatikus repülés, hanem inkább a lélek visszatalálása saját eredetéhez (eredeti »égi otthonába«), miközben számos fokozaton kell, mintegy vizsgaszerűen továbbjutnia.”⁵⁸ A *Harry Potter*ben sokan sokféle módon repülnek, Harry például repül motorbiciklin, seprűn, főnixbe kapaszkodva, hippogriffen, thesztrálon és sárkányon is. (Voldemortnak ezzel szemben semmilyen eszközre nincs szüksége a repüléshez.) Harry első iskolai (seprűs) repülése számára és az iskola számára is emlékezetes. Harrynek a seprű azonnal engedelmessé válik, és felemelkedésekor „bódult örömmel döbrent rá, hogy végre talált valamit, amit tanulás nélkül is tud – hisz repülni nagyon könnyű, és milyen csodálatos!” McGalagony is elképed Harry ügyességén: „Ez a fiú istenáldotta tehetség. Ilyet még soha életemben nem láttam” – mondja, és ajánlásával Harry lesz az elmúlt száz év legfiatalabb (fogó)játékosa. Harry érzései visszavezetik őt a gyerekkorába – de erről csak a hetedik könyvben szerzünk tudomást –, abba az aranykorba, ahol egyévesen már a játékseprűn száguldozott, nyomában az édesapjával,⁵⁹ így a lelke visszatalál az eredetéhez.

A három szín (fekete, fehér, vörös) megtalálható három olyan szereplő nevében, akik Harry számára apaképet jelentenek: a fekete Sirius Black, a fehér Albus Dumbledore, a vörös Rubeus Hagrid nevében. A Siriushoz (mint a nigredo megjelenítőjéhez) köthető alvilágba való alászállásról az ötödik könyv utolsó, nagy jelenetében olvashatunk. A Mágiaügyi Minisztérium a pokol szimbolikus megjelenése: Harryék egy utcai telefonfülkéből a hat-kettő-négy-négy-kettő (hat-hat-hat) tárcsázásával ereszkedhetnek le, és a pokolhoz hasonlóan kilenc szintből áll (a kilencediken volt Harry „tárgyalása” a könyv első részében). Ezen az alvilági helyen búcsúzunk el Siriustól. Dumbeldore-t (mint az albedo megjelenítőjét) viszont éppen Roxfort csillagvizsgáló tornyában, a legmagasabb toronyban éri utol a halál. Sirius és Dumbledore halála az alkímiai folyamat szempontjából leginkább úgy értelmezhető, hogy az ötödik könyvben a nigredo, a hatodikban pedig az albedo köre lezárult. Mivel a rubedo a folyamat utolsó fokozata, Hagrid halála e tekintetben nem szükségszerű. A rubedo iránya horizontális. A hetedik könyvben ez a horizontális mozgás és mozgás azután történik meg, miután a Tiltott Rengetegben Harryt (részben) megöli Voldemort. Hagrid Voldemort felszólítására fel-emeli, és a karjaiban kiviszi Harryt az erdőből.

A *Harry Potter*-sorozat hét kötetének szerkezetét is a hét alkímiai művelet általi beavatásként képzelem el. Az első kötet, mint küszöb, alkímiai terminussal mondva

⁵⁸ FARKAS, *i. m.*, 74.

⁵⁹ HP7, 154.

„ősanyag”, „prima materia” az egész munka kulcsát jelenti: az első kötet a hét kötet kicsinyítő tükre is egyben. László András szavaival élve: „A Beavatás első fokozata viszont maga a szűkebb értelemben vett Beavatás.”⁶⁰ A *Potter*ben megjelenő (illetve elrejtett) hét műveletet a színek szerinti hármass felosztásnak megfelelően tagoltam. A „prima materia” utáni első három (tehát a második, harmadik és negyedik kötetben megjelent) művelet a nigredo, az albedo és a rubedo jegyében áll, majd ugyanez megismétlődik a következő három műveletben (tehát az ötödik, a hatodik és a hetedik kötetben). Burckhardt a saját, ehhez hasonló rendszerét egyszerűen „kisebb” és „nagyobb” munkára való felosztásnak nevezi.⁶¹

Az első kötet első fejezetében a nigredo, albedo és rubedo alkímiai fokozatait felidéző, szimbolizáló mindhárom szereplő megidéződik. Kettő meg is jelenik a Privet Drive 4. szám alatt: Dumbledore felkészülten, citromos italport eszegetve várja az egy és negyed éves Harryt, akit Hagrid Sirius motorbiciklijén hoz el a Voldemort által romba döntött házból. A nigredot szimbolizáló Sirius nincs jelen, amit úgy is értelmezhetünk, hogy ebben a jelenetben a halál, az alászállás csak emlékeztetőként vagy épp előreutalásként szerepel. (Sirius nevével csak a harmadik kötetben találkozunk újra.) Kilenc és háromnegyed év múlva Hagrid tudatja Harryvel, hogy varázsló.

A 16. fejezetben, amely *A csapóajtón túl* címet viseli, a három főhősnek hét termen kell átjutni, hogy a hetedikben Harry végül megküzdjön Voldemorttal és övé legyen a Bölcsek köve. A fejezet számának elemei, az 1 és a 6 szintén felidézik a fentebb kifejtett felosztást. Az első teremről történik meg a szimbolikus alászállás. A terem Bolyhoska, a háromfejű kutya őrzi – akár az alvilág kapuját őrző Cerberus –, akit a három főhős Orpheus módszerével, zeneszóval altat el.

A második terembe hosszan tartó zuhanással jutnak, tehát – a nigredo fokozatának megfelelően – alászállnak a szimbolikus alvilágba. A második *Harry Potter*-könyvben hasonló történik, újra alászállnak és az iskola alá kerülnek, egyenesen a Titkok kamrájába. A teremben levő ördöghurok támadását mozdulatlansággal vagy tűzzel lehet kikerülni, legyőzni – Hermione menti meg a többieket. *A Titkok kamrájában* a Roxfortban ólálkodó baziliskusz nem öl meg senkit, viszont mozdulatlan szoborrá változtat többeket, mint például a titkot megfejtő Hermionét is.

A harmadik terem „fényesen kivilágított”, tele van „apró, gyémántfényű madarakkal”⁶², amelyekről kiderül, hogy szárnyas kulcsok. Csak úgy juthatnak tovább, ha seprűn repülve elkapják azt a szárnyas kulcsot, amelyik a következő terembe vezető ajtót nyitja. A fény és a repülés az albedo fokozatába való belépés megmutatkozása. *Az azkabani fogolyban* a három hős nem megy a föld alá – legalábbis az eddig használt értelemben nem. Mi több, ebben a kötetben Voldemort sem jelenik meg. Azt, hogy Sirius ekkor lép elő, alkímiai nézőpontból úgy értelmezném, hogy az albedo fokozatában vagyunk, de a nigredo egyes műveletei még jelen vannak.

⁶⁰ LÁSZLÓ, *i. m.*, 85.

⁶¹ BURCKHARDT, *i. m.*, 158.

⁶² HP1, 258.

A negyedik teremben varázslósakkot kell játszaniuk úgy, hogy egyes fekete bábuk helyére maguk is beállnak. A játszmat Ron vezényli le, és csak úgy sikerül megnyerni, hogy feláldozza önmagát. A fehér királynak a Harry által megtestesített futó adott matot. A sakk horizontális mozgás a térben, tehát megfeleltethető a rubedo fokozatának. A jelenetben Ron vörös hajával – a nigredo, az albedo és a rubedo műveletének megfelelő – mindhárom szín jelen van. A *Tűz serlege* központi témája szintén a játék – a Trimágus tusa. Ron önfeláldozása – szimbolikus halála – a varázslósakk befejezésekor, Cedric Diggory halálára is utalhat. A halál lezárja az első nigredo–albedo–rubedo műveletsort, ahogyan a *Potterben* is lezárul a halálmentes, „biztonságos” időszak.

Az ötödik teremben nem várja őket semmilyen feladat. Egy troll állta volna útjukat, azonban valaki – mint tudjuk, Mógus – már elkábította. Ám a főhősök szintén megoldották ezt a feladatot, csak jóval korábban (a 10. fejezetben). Hermionét mentették meg egy – másik – trolltól, aki elszabadult a pincében. A nigredo fokozatát és az alaszállást ebben az esetben a pince szintéjébe történő lejutás jelenti, ami csak közvetetten vonatkozik az ötödik teremre. A szöveg tulajdonképpen egy visszautalással idézi fel az alvilágba való leereszkedést, hogy ezáltal előreutalhasson egy későbbi eseményre. A *Főnix Rendje* utolsó, nagy jelenete a Mágiaügyi Minisztériumban zajlik, amely szintén – alvilág-reprezentációként – a föld alatt található.

A hatodik teremben egy Piton által írt szöveget, egy versfeladványt kell értelmezni a továbbjutáshoz. Ennek feltétele a bájitalokhoz kapcsolódik – hét bájitalból ki kell tudni választani és meginni azt, amelyik megvéd az utolsó ajtó előtt lángoló fekete tűztől. Az albedo felfelé irányuló tendenciája szintén csak utalással mutatkozik meg. Harry azt javasolja Hermionénak, hogy menjen vissza Ronnal a seprűkhöz a repülőkulcsos teremig, és onnan kijutva küldjenek baglyot Dumbledore-nak.⁶³ A seprű és a bagoly is értelmezhető a felemelkedés eseményének a megjelenéseként. A *Félvér Hercegben* Harry kedvenc olvasmánya Piton korábbi bájitaltankönyve lesz, amelyet a tanár telejegyzetelt többféle, értelmezést kívánó szöveggel. Harry nemcsak a bájitalok készítésére vonatkozó megjegyzéseit valósítja meg, hanem a benne leírt sötét varázslatokat is kipróbálja. A hét bájitalos üvegcséről asszociálhatunk arra a hét, Dumbledore merengőjébe töltött emlékre is, amelyek Voldemort életének darabjait mutatják meg Harrynek. A bájital megivása is a hatodik kötetet idézi: a barlang-jelenetben Dumbledore a kínok kínjait átélve megissza a horcruxot rejtő folyadékot.

A hetedik teremben, ahogyan a *Halál ereklyéiben* is, Harry megküzd Voldemorttal. Dumbledore ötlete a szívünk vágyát mutató tükörrel illeszkedik az alkímiai beavatás megvalósításnak tervébe, miszerint nem az aranycsinálás a cél, hanem a módszer megtalálása önmagunk arannyá változtatására és az aranykori állapot visszaállítására. A rubedo állapotának megjelenésére a Harry zsebében megjelenő vérvörös kő, a Bölcsek köve utal. A Bölcsek kövének megtalálása és birtoklása pedig egyet jelent Harry szimbolikus arannyá válásával. A hetedik könyvben Dumbledore tervének

⁶³ HP1, 264.

végrehajtásával, Voldemort halálával Harry beavatása véget ért, ezzel együtt a varázslóvilág rendjének helyreállítása, az „aranykorba” való visszavezetés megtörtént.

III.

Jelen tanulmányban a címben jelzett beavató gondolatok két terület feltérképezésére törekedtek, s a *Harry Potter*t mindkét esetben beavató szövegnek ismerték fel. Pedagógiai megközelítésben a *Harry Potter* olyan beavató szöveg, amely hozzásegít az (elsősorban gyerekként elgondolt) olvasók olvasási rutinjának kialakulásához. A *Potter* a fikció világában vendégszövegek formájában szerepeltetett olvasmányokkal folyamatosan reflektál önmagára mint írásműre. Jelen írás fókusza azokra a szövegrészekre irányult, amelyek a könyveket (könyvtárgyakat) és a szövegeket veszélyesnek láttatta. A *Potter* arra is felhívja az olvasó figyelmét, hogy a szövegek igénylik az értelmezést, a róla való beszédet. A szereplők gyakran szembesülnek ezzel az igénnyel, a cselekmény előrehaladását nem egy esetben akasztja meg egy szövegértelmezési feladat, vagy épp egy helyzet megoldásának kulcsát adja egy bizonyos könyvbéli ismeretanyagra való rátalálás. A fikción belüli vendégszövegek nemcsak a szereplőknek, hanem az olvasóknak is számos lehetőséget kínálnak fel a *Harry Potter* értelmezéséhez. A tanulmányban elemzett *A három testvér meséje* olyan kicsinyítő tükörként áll az olvasó előtt, amely segít a regény több szereplőhármasa közti viszony megértésében, rávilágít a szereplők világértelmezésére, elsősorban a halál, a hatalom és a másikhoz való odafordulás tekintetében.

Az olvasási rutin kialakításához hozzátartozhat, hogy a *Potter*-olvasó gyerekek együtt nőnek a szereplőkkel. Ám a gyerekek és Harry nagyjából azonos tempóban történő felnövésénél izgalmasabb kérdés, hogy – életkortól függetlenül – az eddig még olvasási rutint nem szerző *Potter*-olvasó is kénytelen fejlődni – és ezzel rutint szerzeni –, ha kíváncsi a történet befejezésére. A könyvek egyre összetettebbek, hosszabbak, komolyabb témákat vetnek fel. A harmadik könyv után elmaradnak a történet korábról megismerhető, egyes elemeire visszautaló magyarázó kitérők. (Például a „kviddics” szó jelentését a második és a harmadik kötet még elmagyarázza, míg a negyedik kötet már épít annak ismeretére: egy mugli hallja, amint Voldemort kimondja a számára „nem létező” kviddics szót.⁶⁴) A *Harry Potter* beavató szöveg abban az értelemben is, hogy főhőse egy – alkímiai – beavatási rítusnak megfelelő folyamatot él át, így a regény végére ő maga is beavatottá válik. Az alkímia szimbolikus-allegorikus nyelvén fogalmazva: Harry mint ősananyag, amely magában hordozza az arannyá válás lehetőségét, sikeresen arannyá alakul. Ezzel egyidőben a normálisból kikököntetett, az „aranykorból” kilépett világot is helyreállítja, az emberek számára azt visszahozza. Mindezt úgy éri el, hogy legyőzi a saját és az emberek életét tönkretevő gonoszt.

⁶⁴ HP2, 9; HP3, 16; HP4, 13.

A regény két irányból megközelített beavatási szöveggént való felfogása mindkét irányból összeolvasható, azaz mind a kettő képes a másikat magába építeni. Az alkímia gyakorlatának hangsúlyos eleme a hermeneutikai tevékenység: a szimbolikus-allegorikus nyelven kódolt szövegek olvasása, megértése és alkalmazása. Ez a tevékenység markánsan jelen van a regényekben is, megállapítható tehát, hogy nemcsak az olvasást tematizáló jelenségről van szó, hanem az alkímiai gyakorlatra való reflektálásról is. Ahogy a regény Harryt az alkímiai beavatáson végigvezeti, úgy végigvezeti a Harryt követő olvasót is. A regény nézőpontkezelése is hozzájárul ehhez: az olvasó az elbeszélte eseményeket – négy kötet első fejezetén kívül – minden esetben Harry nézőpontjából látja. A beavatásnak ebben az értelemben az olvasó is a részévé válik, ahogy Harryvel átéli a regény cselekményét, úgy vele együtt lesz ő is beavatott. Bízom benne, hogy a *Harry Potter* azáltal, hogy vágyat ébreszt az olvasásra, tapasztalati tudás tekintetében együtt változik az olvasóval, és a szeretet legyőzhetetlenségét fogalmazza meg, és (még ha csak az olvasás idejére is, de) visszaállítja a világban az aranykort.

KIS GÁBOR

adjunktus,

DE GYGYK Irodalmi, Kommunikációs, Kulturális Antropológiai Tanszék

kis.gabor.phd@gmail.com

Initiation Theories for Rereading Harry Potter

Abstract: This essay sets out to reread the *Harry Potter* series as a text of initiation and draws attention to its textual self-consciousness by revealing the self-reflexive patterns of the books. It gives an analysis of *The Tale of the Three Brothers* and shows that the last chapters of the first book can be read as a summary of the whole series. The essay also examines how the structure of the novels mirror the traditions of alchemical initiation ceremonies by creating symbols out of the objects and phenomena of the wizarding world.

Keywords: *Harry Potter*, *The Tale of the Three Brothers*, alchemy, initiation, self-reflexivity